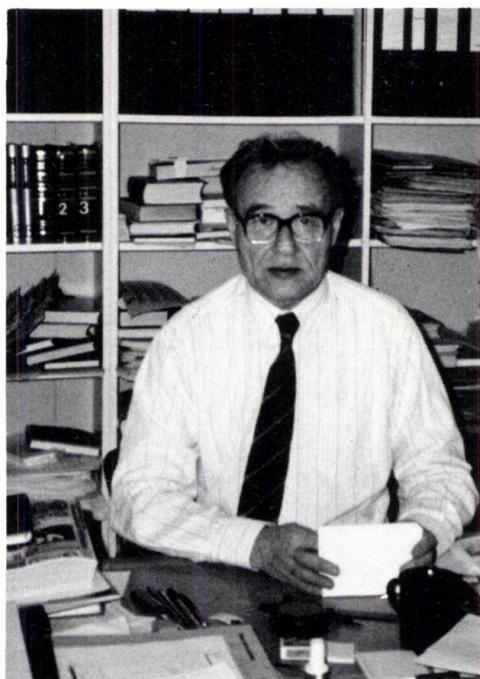

Mauno Koski 60-vuotias

Mauno Koski syntyi Raisiossa helmi-kuun 21. päivänä 1930. Hän valmistui ylioppilaaksi Turun suomalaisesta lyseosta keväällä 1949, suoritti asevelvollisuutensa ja ryhtyi opiskelemaan kotimaista ja yleistä kirjallisuutta, suomea ja sen sukukieliä, pedagogiikkaa ja didaktiikkaa sekä suomalaista ja vertailevaa kansanrunoutentutkimusta Turun yliopistossa. Kuten pikajuoksua aktiivisesti harrastavalle nuorukaiselle sopi, myös opinnot sujuivat sprintterivauhtia: jo keväällä 1953 Mauno Koski valmistui filosofian kandidaatiksi. Suomen laudatur valmistui paria vuotta myöhemmin. Suomen historian, jota hän myös oli in-

nokkaasti opiskellut neljän lukukauden ajan, hän jätti pois lopullisesta aineyhdistelmästä, koska sen arvosanojen suorittaminen olisi liikaa viivyttänyt valmistumista.

Antautuminen yliopistouralle ei ollut itsestään selvää. Filosofian kandidaatiksi valmistuttuaan Koski auskultoi ja ryhtyi opettajaksi Turun lyseoon, jossa hän ensin toimi suomen kielen nuoremman lehtorin sijaisena ja tuntiopettajana, sitten virkaatekevänä vanhempana lehtorina ja lopulta suomen kielen vanhemman lehtorin vakinaisen viran haltijana. Välillä hän ehti opettaa vuoden verran suomea, voimistelua ja kaunokirjoitusta Salon yhteislyseossa. Työskentelyn ohella hän jatkoi opintojaan ja valmistui filosofian lisensiaatiksi keväällä 1957. Seuraavat kymmenen vuotta kuuluivat vapaa-ajat väitöskirjan laadinnassa, ja loppuvuodesta 1967 Koski väitteli filosofian tohtoriksi Turun Yliopistossa.

Tie akateemisen maailman henkilökuntapuolelle aukeni syksyllä 1963, kun Turun Yliopistoon tarvittiin suomen kielen lehtorin viransijaista. Myös Åbo Akademiassa kaivattiin suomen kielen opettajaa: aineen professuuri oli perustettu kesäkuussa 1957, mutta kaikkea tarvittavaa opetusta oli mahdotonta hoitaa tuon yhden ainoan viran puitteissa. Lukuvuosina 1963–1965 Mauno Koski antoi suomen kielen opetusta sekä Turun Yliopistossa että Åbo Akademiassa; viimeksi mainittuun hänet nimitettiin lehtoriksi kesäkuussa 1965. Syyskuun alusta 1971 lehtoraatti muutettiin apulaisprofessorin viraksi.

Oman apulaisprofessorinsa ohella Mauno Koski hoiti eräitä apulaisprofessorin tehtäviä myös Tampereen yliopistossa, jossa hän jo aikaisemmin oli toiminut apulaisprofessorin viransijaisena viiden lukukauden ajan. Useaan otteeseen hän ehti hoitaa myös Åbo Akademin suomen kielen professuuria viran vakinaisen haltijan Göran Karlssonin ollessa virkavapaana. Turun yliopistokaan hän ei kokonaan unohtanut: suomen kielen dosentiksi hänet nimitettiin keväällä 1979, ja vuoden 1980 hän hoiti aineen professuuria.

Göran Karlssonin jäätyä eläkkeelle keväällä 1980 jäi Åbo Akademin suomen kielen professorin virka avoimeksi usean vuoden ajaksi. Koski toimi viran hoitajana aina siihen asti, kunnes hänet nimitettiin sen vakinaiseksi haltijaksi huhtikuun alusta 1986.

Itsenäisen tieteellisen työskentelyn Mauno Koski aloitti nimistöntutkijana: Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen stipendiaattina hän kierteli Askaisten, Lemun, Maskun, Merimaskun ja Raision maimia vuosina 1953, 1955 ja 1956. Keräelmiensä tuloksia hän hyödynsi mm. Varsinais-Suomen Maakuntakirjassa 14–15 vuonna 1957 ilmestyneessä Askaisten asumusnimistöä koskevassa tutkimuksessaan sekä eräiden lounaissuomalaisten kylien ja maatilojen nimien vaihtumista käsittelevässä laajassa artikkelissaan, joka ilmestyi turkulaisen Suomen Kielen Seuran aikakauskirjan Sananjalan ensimmäisessä niteessä vuonna 1959. Nimistöntutkimukseen hän on palannut useasti myöhemminkin mm. leksikologisissa ja semanttisissa tutkimuksissaan sekä onomastisia teoksia koskevissa arvosteluissaan.

Kosken muussa varhaistuotannossa on kaunokirjallisuudella, erityisesti lyriikalla, näkyvä sija. Myös kiinnostus Viroon ja virolaisiin on alusta alkaen ollut vahva. Kosken ensimmäinen tieteellinen julkaisu, joka ilmestyi Turun Ylioppilaslehdessä 1953, oli lyhyt esittely nykyvirolaisesta kirjallisuudesta. Nykyvirolaisia lyyrikkoja hän esitteli Parnassossa 1955,

ja tämän jälkeen hän laati samalle foorumille virolaisesta kirjallisuudesta vielä useita muitakin artikkeleja, joissa etenkin pakolaiskirjailijoiden osuus oli huomattava. Ensimmäisen virokielisen kirjoituksensa, arvostelun Väinö Linnan Tunteemattomasta sotilaasta, hän julkaisi tukholmalaisen Teatajan palstoilla vuonna 1955.

Outojen sanojen merkitykset ovat kiehtoneet Koskea tutkijanuran alusta alkaen. Ensimmäisenä kirjallisten pohdintojen kohteena oli lounaissuomalainen maanviljelystermi *tahdon* (1954), sitten seurasivat *vanki* 'härän aisa' (1957) ja *nunna* 'jättiläinen' (1958). Etenkin viimeksi mainittu kohde osoittautui monin tavoin antoisaksi: sen käsittelyssä saattoi tehokkaasti hyödyntää sekä onomastista että semanttista näkökulmaa, sillä *nunna* esiintyi sekä eris- että yleisnimenä tai sellaisten osana. Lisäksi selvisi, että *nunna* eräin paikoin saattoi merkitä paitsi jättiläistä myös pirua tai hiittä. Etusijalle astuikin sittemmin *hiisi*. Itämerensuomalaisten kielten *hiisi*-sanuetta käsittelevään väitöskirjaansa (1967) Koski laati laajan selvityksen tähän sanueeseen kuuluvien viro- ja suomen leksiemien merkityksistä ja niiden välisistä suhteista kiinnittäen erityistä huomiota näissä tapahtuneisiin muutoksiin sekä muutosten mahdollisiin syihin. Teokseen sisältyy myös selvitys sanueen maantieteellisestä jakaumasta sekä esiintymisestä eri-ikäisessä kirjallisuudessa. Muiden itämerensuomalaisten kielten osalta käsittelystä muodostui huomattavasti suppeampi, sillä liivistä ei *hiisi*-sanana vastinetta löytynyt lainkaan ja muissakin lähisukukielissä se osoittautui huomattavasti harvinaisemmaksi kuin virossa ja suomessa.

Metodiselta kannalta Kosken väitöskirjassa on huomionarvoista mm. se, että teoksen johdanto-osassa esitellään lyhyesti strukturaalista semantiikkaa ja tämän yhteyteen kuuluvaa semanttista komponenttianalyysia, joka Suomessa vielä tuohon aikaan oli jokseenkin tuntematon mutta jota erityisesti Koski itse

on myöhemmässä semanttisessa tuotannossaan menestyksekkäästi hyödyntänyt.

Väitöskirja sai jatkoakin: vuonna 1970 ilmestyi teoksen toinen osa, jossa tarkastellaan mm. *hiisi*-sanueen esiintymiä suullisessa kansanperinteessä sekä eräitä *hiisi*-sananjohdoksia, joiden joukosta löytyi sekä appellatiiveja että paikannimiä. Vielä tänäkään jälkeen ei *hiisi* ole jättänyt Koskea rauhaan: hän on palannut aiheeseen eräässä arkeologian jatkokoulutusseminaarissa sekä Turussa vuonna 1987 järjestetyssä Pohjoismaiden muinaisuutta sekä kulttipaikkojen nimiä käsitelleessä symposiumissa, jonka tuloksia odotellaan julkisuuteen Åbo Akademin Säätiön tutkimuskeskuksen julkaisusarjassa.

Mauno Kosken laaja kartoitus itämerensuomalaisista värien nimityksistä muistuttaa rakenteeltaan monessa mielessä *hiisi*-tutkimusta. Se ilmestyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia -sarjassa vuonna 1983. Aihe ja materiaali on monissa suhteissa hyvin valittu: värien nimitykset ovat sekä strukturaalisen semantiikan että kontrastiivisen tutkimuksen kannalta antoisa kuvauksen kohde, koska värivivahteiden loputonta kirjoa on mahdollista eri kielissä jäsentää leksikaalisesti eri tavoin. Lisäksi aihe tarjoaa sekä tunnusmerkkisyyden teorian että havaintopsykologian kannalta mielenkiintoista tarkasteltavaa: värit eivät ole keskenään samanarvoisia, ja niiden tärkeys- ja nimeämisjärjestys tuntuu noudattavan selviä universaaleja periaatteita, joita Koski on myös omassa työssään onnistunut tuomaan esiin. Teoksen materiaali on huomattavan runsas ja arvokas, joten sillä on epäilemättä käyttöä muuallakin kuin nimenomaisesti värejä ja niiden nimityksiä koskeissa jatkotutkimuksissa.

1960-luvun lopulta lähtien alkoi yleiskielitieteellinen ajattelutapa murtautua suomalaiseen fennistiikkaan jakaen leirin epävirallisesti kahtia: ns. vanhan fennistiikan harrastajat joko antoivat uusien tuulien pyyhkiä vapaasti ohitse tai heittäytyivät niitä aktiivisesti vastusta-

maan, kun taas lingvistiksi suuntautuneet uusien kuvaustapojen kannattajat ryhtyivät innokkaasti soveltamaan suomeen erityisesti angloamerikkalaisen kielitieteen piirissä luotuja malleja ja kehittämään niitä edelleen. Huomion keskeisimmiksi kohteiksi tulivat yleensä syntaksi ja lausesemantiikka. Mauno Koski liittyi fennistiikan innovatiiviseen suuntaukseen tavalla, joka erinomaisesti sopi yhteen hänen varhempien tutkimustensa kanssa. Leksikaalisten yksiköiden semantiikkaa hän esitteli laajalle yleisölle mm. Helsingissä vuonna 1977 järjestetyillä Kielitieteen päivillä, ja Osmo Ikolan 60-vuotispäivän kunniaksi vuonna 1978 julkaistuun *Rakenteita*-teokseen hän laati laajan artikkelin nimeltä *Oliotarkoitteisten substantiivien semantiikka*, jossa hän ansiokkaasti ja yksityiskohtaisesti esitteli semanttista komponenttianalyysiä etuineen ja haittoineen.

Semantiikan lisäksi Mauno Kosken ominta tutkimusaluetta on johto-oppi. Jo *hiisi*-tutkimuksen yhteydessä oli ollut välttämätöntä käsitellä rinnan sekä semantiikkaa että derivaatiomorfologiaa. Lisäksi se seikka, että Mauno Koski on monien vuosien ajan saanut tilaisuuden opettaa johtomorfologiaa muille kuin suomea äidinkielenään puhuville, lienee osaltaan auttanut paljastamaan sitä ongelmien monimutkaista vyyhteä, joka näennäisesti selkeän ja agglutinoivan suomen kielen sananmuodostussysteemiin kätkeytyy. Suomen sananjohdon perustyyppinä Koski esitteli mm. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen järjestämässä seminaarissa Seilissä loppukesällä 1978. Suomen *(i)kko*-johdosten semantiikkaa hän pohti Eeva Kangasmaa-Minnin juhlakirjassa *Sanomia* (1979), johdosten leksikaalistumista Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisussa *Sananmuodostuksen ongelmia* (1981), juurimorfeemin käsitettä *Kielitieteen päivillä* Oulussa 1981 ja useita keskeisiä derivaatioon liittyviä pulmakysymyksiä oppikirjan muotoon laaditussa teoksessa *Suomen johto-opin morfologiaa*, joka ilmestyi Åbo Akademin suo-

Katsauksia

men kielen laitoksen Fennistica-sarjan neljäntenä niteenä vuonna 1982.

Suomen johto-oppia käsittelevissä töissään Koski on usein tarttunut sellaisiin ongelmiin, jotka muissa saman alan tutkimuksissa ovat jääneet vähälle huomiolle tai kokonaan huomiotta. Hän on luonut tai ottanut aktiiviseen käyttöön monia selvästi käyttökelpoisia käsitteitä, esimerkiksi *juurimorfeemi*, *satelliitti* ja *tilke*. Ensin mainitulla tarkoitetaan johdosten tai taivutusmuotojen kantana esiintyvää preleksikaalista yksikköä, joka ei välttämättä reaalistu itsenäisenä lekseminä (esimerkiksi *hyppä*, josta voidaan derivoida sekä *hyppätä* että *hyp-py*). Termi *satelliitti*, joka lingvistisenä käsitteenä lienee peräisin Leena Kytömäeltä, viittaa tiettyjen affiksien seura-laisena esiintyvään äänteeseen, joka ei kuitenkaan kuulu varsinaiseen affiksiin (esim. *e* passiiviin tunnuksen edellä: *aj-e-taan*). *Tilke* on puolestaan täyte-elementti, jollaista joskus tarvitaan kytkettäessä yhteen sanavartaloita ja affikseja: esimerkiksi *Ut*-johtimen lisääminen *kuu*-sanaan edellyttää liitoskohdan tilkitsemistä *h*-äänteellä: *kuu-h-ut*. Monia Kosken kirjoituksia käyttävät sekä tutkijat lähde-materiaalinaan että opiskelijat tenttikirjallisuutena, joskin ne paikoin ovat terminologian runsauden ja rönsyilevän viitesysteemin takia raskaslukuisia.

Kontrastiivinen tutkimus on Åbo Akademin kielten laitosten yhteinen painopistealue, ja myös tällä alalla Mauno Koski on ollut aktiivinen. Vuonna 1987 ilmestyi Fennistica-sarjan kahdeksantena niteenä Kosken toimitama Kontrastiivista kielentutkimusta I, johon sisältyy laaja analyysi ihmisen ruumiinosien nimityksistä suomessa ja ruotsissa. Yleisteoreettisten, mm. prototyypisemantiikkaa käsittelevien näkökohtien lisäksi tulevat tarkastelun kohteiksi erityisesti koko ruumista tai sen keskiosia kuvaavat sanat; päähän ja raajoihin viittaavat sanat saanevat vuoronsa kirjoituksen toisessa, toistaiseksi julkaisemattomassa osassa. Göran Karlssonin juhlakirjassa (Fennistica Festiva 9, 1987)

Koski selvittelee eri kielten sanastojen ekvivalenssia ja vastaamattomuutta.

Puuhailu Turun murteen parissa on ollut samalla sekä tieteellistä työtä että harrastusta. Koski on toimittajana ja asiantuntijana osallistunut Turkuseuran murrejaoston sanakirjahankkeeseen, jonka tulokset on viime vuonna julkaistu Turun murteen sanoja ja sanontoja esittelevänä sanakirjana Kummottos. Selvemmin harrastusten puolelle on laskettava yhdessä Paavo Karikon kanssa laadittu Paavo Nurmen elämäkerta, joka on ilmestynyt kahtena versiona vuosina 1965 ja 1975.

Ystävien ja työtovereiden kesken Mauno Koski tunnetaan mutkattomana miehenä, jolle kaikenlainen turha koreilu ja konstailu on vierasta. Suomenlahden eteläpuolella liikkueensa hän sujuvan viron kielen taitonsa ansiosta sulautuu täydellisesti »alkuasukkaisiin»: useammin kuin kerran on vahtimestarin torjuva käsi noussut estämään hänen kulkuaan paikkoihin, jotka on tarkoitettu vain turisteille. Urheilijan ulkomuodosta ei saattaisi arvata, että Mauno Koski on myös melkoinen gastronomi. Leikillisesti häntä on tapana kutsua mieheksi, joka muistaa joka ainoan nauttimansa aterian. Henkisen kulttuurin muodoista häntä lähinnä on kuvataide, jonka aktiiviselle harrastamiselle tosin ajan niukkuus on viime aikoina asettanut omat rajoituksensa.

Humanistisilla aloilla ei varttuneen tutkijan osa ole kovinkaan huono: menestyksellinen tietenteko edellyttää yleensä sellaisen tietomäärän hallintaa, että sen hankkiminen lyhyessä ajassa olisi mahdotonta. Valtaosa tutkimusaineistoa koskevasta reaalityiedosta ei vanhene koskaan, ja enimmäkseen tuloksetkin pitävät pintansa vuosikymmeniä. Tällaiselle pohjalle on hyvä rakentaa edelleen. Virittäjä ja Kotikielen Seura toivottavat Mauno Koskelle menestystä ja työntoa sekä meneillään olevien että tulevien tutkimushankkeiden parissa.

KAISA HÄKKINEN